

Za kuću je najvažnije da bude seksi, da poželiš ući u nju

Zaboravljamo da ljudi, čak ni arhitekti, ne stvaraju prostor. Mi ga samo ograđujemo, natkrivamo, naglašavamo ili zatamljujemo.

Svjetlost i komunikacija formiraju prostor. Arhitektura je *lifestyle*. I urbanizam je *lifestyle*.

O svemu tome i još mnogočemu razgovarali smo s mladom nadom hrvatske arhitekture, Ivanom Galićem. A za Galićem i njegovom kućom FN diže se prašina i rastu zazubice već dvije godine, dok projekt URIHO, na javnom natječaju prvonagrađeni rad, upravo kreće s realizacijom.

Zbog svih nenadjezbivih kvaliteta proglašavam Ivana Galića najpoželjnijim neženjom u 'rvata, a možda i šire

Razgovarala: Stela Jelinčić

Fotografije: Ognjen Maravić



“Sidete na jednoj od šest tramvajskih stanica, obavite posao i vratite se. I nećete saznati ništa. Jer život se ipak ne živi iz publike. On živi u srcu te čudne republike. Od krpenih pajaca, streljane iza placa, do trešnjevačkog kina i njegovih fakina, od sindikata ZET-a i gigantskih turbina, do besposlenih suza od rakije i vina, od uličnih pjevača do krovopokrivača, u hiljadama priča je hiljade sudbina. Ali treba doći u proljeće kada ožive mali vrtovi, kad se okite dvorišta a potok pojuri prema jutarnjoj smjeni. Treba doći u proljeće kad Pongračevo zazeleni i kad sve to ne košta ništa, u ovom kvartu bez groblja i bez rodišta. I treba biti ispod podvoznjaka kad prođu svjetla jutarnjeg vlaka sa jednom željom ostavljenom za nas da bude sutra bolje nego danas. I treba biti sa cvijetom na reveru u neku zoru pred trešnjevačkom Namom i reći zdravo trgu što se budi, kad već nikog nema nazdraviti sebi samom. I treba poći bez para i plana s nekim starim drugom samoborskom prugom ili otići u prvu gostionu, na ‘gospon doktor’ namignuti lampionu. Treba biti blizu kad prvi tramvaji napuštaju Remizu, na početku dana kad periferija je kao ikebana, od dimnjaka i cvijeća... Jer život se ipak ne živi iz publike, on živi u srcu te crvene republike. Od krpenih pajaca, streljane iza placa, do trešnjevačkog kina i njegovih fakina, od sindikata ZET-a i gigantskih turbina, do besposlenih suza od rakije i vina, od uličnih pjevača do krovopokrivača, u hiljadama priča je hiljade sudbina, lalallaladadadalalannalalaralaralalalalala.”

Trešnjevka više nije takva. I sad se pitam, jer kasno je, nije li ovo samo neka pospana nostalgija? Što se događa s tim mikrosvijetovima naših kvartova? Nestaje li kvartovska malena dinamika? Gdje nam je drveće? Gdje se igra školica? Čemu sve te jebene kladionice? Te fortune? Benzinske pumpe? Ti kameni blokovi? Treba li mi susjedsko pozdravljanje, onaj miris roštilja nedjeljne dosade kad vam nude bokalčice vina? Ne znam. Ne tražim po kvartu međuljudske odnose. Ali ipak, nitko mi ne zove pandure zbog malenih tuluma i susjedica mi često kaže: “Suseda, bute bili danas doma? Jer često nas posjećuje Bog, samo što mi nikad nismo kod kuće.” Što se to događa sa Zagrebom? Svakog dana se pitam tko gradi te abnormalne kuće. Kad naši ljudi grade kuće, to su kao spomenici. Ovaj grad i njegove utvare – zagušljivo je oponašati ih. Zato ovo nije priča o čovjeku. Ovo je priča o kućama. A za svaku je kuću najvažnije da se u nju može ući.

Što se to, dovraga, događa sa Zagrebom?

Da, ima u Zagrebu tog sindroma, arhitektonskog PTSP-a, kao i na obali. Atraktivna podsljemenska zona, na primjer, koja spaja Donji grad u dolini i zeleno Sljeme, pomalo postaje velika tampon-zona bez ikakvih kvaliteta ambijentalne tradicijske gradnje, koje doduše i nisu bile baš velike, i pretvara se u ružnjikav krajolik neskladne, banalne gradnje, pretvara se u paradu boja, materijala, nekih investitorskih dosjetki, ružnih kvartovskih birtija, još odbojnijih minimarketa i asfaltiranih dvorišta-parkirališta. Sve se to ne događa slučajno, nego je logično zbog nesretnog spoja negativnih društvenih utjecaja i pasivnosti korisnika, koji na sve to, na kraju krajeva, i pristaju svojim odabirom.

Može li onda objasniti svoju kuću FN i kompleks URIHO u tom kontekstu? Što je na njima toliko posebno? Kako si uspio?

Taj projekt je primjer stambene arhitekture višeg standarda, koji objedinjava teme zajedničkog stanovanja i obiteljske kuće. Karakterističan je to fenomen za predgrađa hrvatskih gradova, naročito Zagreba. Kuća FN locirana je u kaotično okruženje, pa sam to pokušao okrenuti sebi u korist. Kaos je ponekad vrlo inspirativan jer daje veću slobodu nego neki uređen sustav. Ovaj projekt je hibrid, zamišljen je da komunicira i sa starijom gradnjom, koja je često nakupina sitnijih volumena, i s novim mutantima kakvi se rađaju u okolini. Kuća FN želi se družiti s njima, provocirati ih i ukazivati im na ono što su mogli biti. U svakom slučaju ta kuća želi biti sastavni dio tog kvarta, *new kid on the block*.

Donekle sličan po kontrastnosti funkcija imao sam izazov i u novom projektu, kompleksu URIHO. On sadrži više cjelina i namijenjen je specifičnoj društvenoj skupini, osobama s invaliditetom. Usmjeren je na zadovoljenje njihovih potreba za radom, rehabilitacijom, sportom, slobodnim vremenom i boravkom. Društveno je prihvatelna važnost tog projekta, čak i kao svojevrsna otpлата duga jednoj velikoj skupini zakinutoj za svoja građanska i ljudska prava.

Njihove se specifične potrebe bez snažne društvene podrške niti ne mogu riješiti jer grad je maksimalno prilagođen ljudima koji takve probleme nemaju, pa je minimum društvene odgovornosti da se jednu građevinu u cijelosti prilagodi njima.

URIHO je ustanova s velikom tradicijom, postoji već 60-ak godina, a ovaj bi projekt trebao zamijeniti njihove stare i neprikladne prostore razbacane po cijelom gradu.

Novi URIHO projektiran je kao kompleksna, multifunkcionalna građevina, ali i urbanistički akcent tog dijela grada, kao svojevrsna javna platforma koja otvara svoje vanjske površine okolnim naseljima. Već i samim svojim javno-privatnim karakterom građevina simbolizira uklapanje ljudi s invaliditetom u svakodnevnicu njihovih susjeda – kako kroz radne procese, tako i kroz odmor i razonodu.

Super je da te zagrebački kaos ljuti, a onda i inspirira. Ali čini li se išta na upravnoj razini da se to riješi?

Banalna i repetitivna gradnja praktički je propisana nekim rigidnim urbanističkim pravilima GUP-a kojima se propisuje oblikovanje, a s druge strane, hrvatska javnost često je dvolična do srži. Svaki drugi prolaznik kojeg anketiraš na ulici zgražat će se nad urbanim devastacijama, ali neće se libiti zatvoriti svoju lođu smeđom PVC stolarijom, ili dozidati nešto nabrzaka, ili betonsku ogradu sam dizajnirati i postaviti je na samu među, makar ulica bila jedva tri metra široka. Nema veze što on tako otežanim pristupom ruši cijenu svoje nekretnine... Međa je međa, *za nju vridi i poginut' – ako već ne ide preko nje, e, neću ni u se*.

U principu, problem je u slabo kondicioniranoj državi, u regulativi, premda problemu pridonose i investitor, i korisnik, i tradicija i preasedani.

Nedostatak nekih iskustava također je važan, jer bilo je i svojevrsnog diskontinuiteta, ali ne zaboravimo da je početkom stoljeća zagrebačka odnosno hrvatska arhitektura bila na razini najkvalitetnije europske produkcije. Čak je i planski komunistički urbanizam, pod jakim kontrolom sistema i u suštini bez veće javne kritičke tribine, imao dobru karakteristiku da su profesionalci neometano radili svoj posao, da su se slijedili planetarno utjecajni trendovi, kao recimo onaj obilježen Le Corbusierovim imenom.



Stambena izgradnja bila je pod kontrolom države, koja se nije miješala u projektiranje onako kako to danas radi privatni kapital. Tako je uređenost, paradoksalno, bila puno veća u takvom neslobodnom sistemu nego danas – jer se danas sloboda izjednačava s odsutnošću kontrole i kriterija.

I zanimljivo je i simptomatično da je Orson Welles za snimanje filma *Proces* prema Kafkinom romanu odabrao baš Zagreb kao prostornu kulisu. U njemu se može vidjeti Vukovarska u gradnji, lijepi primjeri interijera hala Zagrebačkog velesajma, ali i prostori oko katedrale i donjogradske ulice. Iako, moglo bi se tu epizodu hrvatske arhitekture tumačiti i zločesto.

Primjeri izvana pokazuju nam da su procedure oko gradnje jednostavne, a inspekcije stroge. Kod nas je obratno.

Građani sve to trpe i pristaju da ih žulja. Čekaju u redu za dozvolu, pa za katastar, pa za gruntovnicu, a kad sve to obave – promijeni se GUP, pa 'ajde radi novi projekt, idi ponovno u katastar jer ti je stari izvod istekao...

Ha-ha, i onda Welles vizionarski snimi *Proces* baš u Zagrebu. Danas bi se *Proces* i bez Kafkina predložka opet tu moglo snimiti, jednostavno kao dokumentarac.

Hoće li nas sad ova kriza totalno zatući?

Mislim da će ova kriza pridonijeti i čišćenju svijesti, što će pridonijeti kulturi stanovanja. Jednostavno kad je ponuda velika, tržište će se okrenuti pravoj kompetitivnosti, a kvalitetna arhitektura je preduvjet svake komparativne prednosti projekata. Novi, pozitivni slučajevi, makar i sporadični, prije svega u javnoj gradnji, lagano oblikuju novi senzibilitet javnosti. A i globalizacija će učiniti svoje. Danas je sve dostupno, ljudi naprosto vide na netu ili u nekom časopisu što je dobra kuća u Španjolskoj ili Nizozemskoj. Senzibilnost se polako budi, odnosno stvara, a mladi ljudi su joj nositelji. Kad mlade generacije stanu na noge i budu raspolagale svojim novcima, bitne promjene u kulturi stanovanja i kulturi urbanog života dogodit će se možda i puno brže nego što se ja, ovako skeptičan, nadam. Urbanizam je ono što me više zabrinjava.

Otkad znam za sebe, na Novi Zagreb se baca drvlje i kamenje. Zasluzuje li on baš takvo nipodaštavanje?

Novi Zagreb je često u javnoj percepciji izazivao neku odbojnost jer se činio kao neka socijalna gradnja, svojevrsna betonska spavaonica, a sad, s novim javnim i trgovačkim sadržajima, s Muzejom suvremene umjetnosti, pa čak i Avenue Mallom ili npr. projektom URIHO – uviđa se prednost promišljenog urbanizma koji lako podnosi mogućnost nadopune.

Problem Novog Zagreba je u nedostatku sadržaja i u tome da su neke kuće naprosto dotrajale, ali generalno, matrica dobre baze je zadržana.

Što imaju Gračani, kao idealno pozicionirana zona blizu Sljemena i blizu centra? Nemaju ništa. Kao što je za rata opasno biti lijepa cura jer neprijatelj odmah koristi priliku, tako su i u agresivnoj urbanizaciji najgore devastirane baš najbolje zone.

S druge strane, i centar grada je, iako ima problem gustoće, prometa i zapuštenih dvorišnih blokova, ipak ugodan i poželjan za život upravo zbog svojih ambijentalnih kvaliteta, koje su pak u Novom Zagrebu, kad je bio građen, bile zanemarene.

Poanta je da se u osnovi i jednog i drugog koncepta krije potencijalna kvaliteta jer oboma je startna osnova neka promišljenost, vizija. Veći problem su kaotična nova naselja, recimo Vrbani, ili nova TRESHnjevka, ili atraktivne zone, kao podsljemenska, koje se nisu uspjele oduprijeti barbarskim *low scale developerima*.

Zar je sve loše?

Daleko od toga. Da ne nabrajam samo ono što je loše, rekao bih da se, pogotovo na zadnjem Zagrebačkom salonu arhitekture, moglo vidjeti da su na javnim natječajima pobjeđivali kvalitetne građevine. Koliko je to za Zagreb i Hrvatsku važno vidjelo se kad je Hrvatsku zapljusnuo val realizacije tih projekata. Arhitektura je spor proces, pa se tek sad realiziraju projekti koji su u posljednjih desetak godina pobjeđivali na javnim natječajima. Kad su projekti pod mentorstvom struke, ne samo da su kvalitetni na nacionalnoj razini, nego imaju i svjetsku i europsku razinu kvalitete jer su prepoznati i vani, što Hrvatima kao nesigurnoj naciji puno znači.

Arhitekti svugdje imaju slične probleme i nemojmo se zavaravati da je tako samo kod nas. Naime, i vani dobre građevine čine tek mali postotak ukupne gradnje. Neke druge tranzicijske zemlje, Bugarska, Rumunjska, ali i razvijenije, kao Poljska, imaju suvremenu arhitekturnu produkciju puno lošiju od naše. Mi arhitekturu i nekih zapadnih zemlja percipiramo preko izdvojenih projekata koji stvarno odražavaju visoku kvalitetu, ali oni i u njihovoj ukupnoj gradnji sudjeluju uvijek u malom postotku. Naši visokokvalitetni projekti reprezentativni su za taj neki novi val, ali puno su važniji zbog dizajna općih kriterija i senzibiliziranja javnosti za kvalitetu.

Dobri primjeri su neke – većinom javne – građevine: škole, vrtići, fakulteti.

Njirićev vrtić u Dubravi, Rakin u Sesvetama, škola Studija UP u Koprivnici, kampus u Rijeci, koji je još u izgradnji.

Od starije generacije kvalitetan trag pedesetih godina ostavio je EXAT-51, posebno Richter, Rašica i njihovi kolege umjetnici Picelj i Srnec.

Pedesetih je Hrvatska, a posljedično i Juga, bila uz bok svjetskoj avangardi. Vjerojatno su profitirali od Titove političke svade sa Staljinom, jer su ondašnji moćnici pomalo odustajali od socrealističkog monumentalizma i ikonografije sovjetskog tipa.

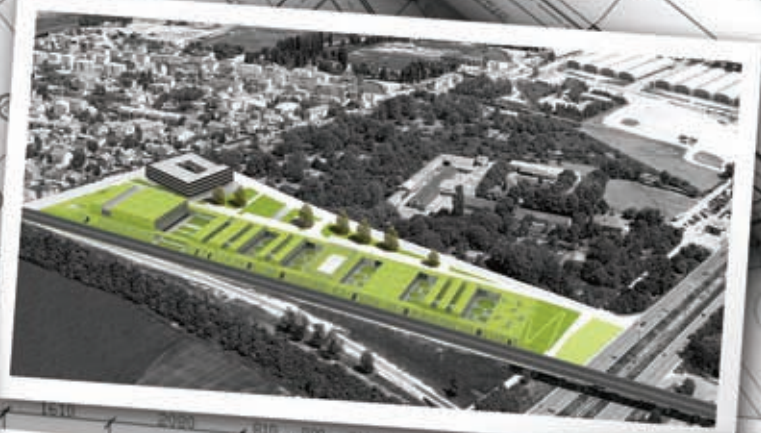
Kakav ti je odnos prema monumentalnosti? Je li ona poželjna ili je skromnost i nenametljivost bolja strategija?

Ovisi o kontekstu i karakteru projekta. Kako napraviti neboder od 200 metara a da bude skroman i nenametljiv? Ali, naravno, obiteljska kuća može biti i monumentalna i nevidljiva.

Strategija ne može biti pogrešna po definiciji, ali loša strategija je vidljivija u monumentalnoj gradnji. Potrebno je puno više vještine da se izbjegnu zamke monumentalnosti, a nažalost, baš su loši autori ili investitori često skloni tom jeziku kojim olako simplificiraju jezik arhitekture, kao što je i simboliziranje moći veličinom svojevrsna simplifikacija.

Kakvu narudžbu priželjkujete kao krunu karijere?

Termin "kruna karijere" jezična je zamka. Ne treba mi projekt iza kojeg će slijediti sve lošiji projekti. Dao bog da mi baš zadnji projekt bude i kruna karijere, hahaha.



Kuća FN |

nagrada Drago Galić za najbolju stambenu građevinu u 2007. godini / najvažnija godišnja nagrada struke za stambenu arhitekturu

nacionalna nagrada CEMEX 2008 – 1. nagrada za najbolju stambenu građevinu u Hrvatskoj

international building award CEMEX 2008 – 2. nagrada u natjecanju za najbolju stambenu građevinu u konkurenciji 30-ak država svijeta

nacionalna nominacija za najvažniju europsku nagradu za arhitekturu **Mies van der Rohe award 2009**

nacionalna nominacija za europsku nagradu **Piranesi Award 2009**

Kuća se sastoji od 4 stambene jedinice objedinjene zajedničkim ulaznim prostorom. Jedna stambena jedinica proteže se kroz "lebdeće" povišeno prizemlje zgrade, dok se druge tri jedinice nalaze u zasebnim minitoranjima visine dvije odnosno tri etaže. Osnovna je koncepcija stanova u tornjevima jednostavna: u nižoj, ulaznoj etaži, postavljen je trakt sa spavaćim sobama i kuponicama, dok su više etaže iskorištene za atraktivne, dvostrano orijentirane dnevne boravke s kuhinjom i blagovaonicom slobodnog tlocrta. Frontalne strane stanova potpuno su ostakljene i iskorištavaju razmjerno povoljan smještaj na obronku brežuljka kako bi se ostvarili lijepi pogledi prema Sljemenu i zagrebačkom Donjem gradu. Svi stanovi imaju lođe ili prostrane terase, pri čemu je zadržana njihova intimnost i zaštićenost od susjeda.

IVAN GALIĆ – NOP STUDIO, igalic@nops.hr www.nops.hr

Novi projekt – kompleks URIHO |

prvonagrađeni rad na javnom arhitektonskom natječaju, trenutno u fazi lokacijske dozvole

URIHO – Ustanova za rehabilitaciju hendikepiranih osoba s profesionalnom rehabilitacijom i zapošljavanjem

Kompleks URIHO razdvojen je u dva posebna arhitektonska sklopa. Prvi dio je smješten uz zeleni nasip pruge između Kajzerice i Trnskog. Duga plosnata baza s kosim bočnim stranicama nema konvencionalnu fasadu, nego se pretvara u građevinu preko koje se može prijeći na bilo kojem njezinom dijelu, uz istovremeno korištenje aktivnog krova pokrivenog mekanim zelenim tartanom.

Drugi dio čini dom za osobe s invaliditetom. Građevina je specifična po svojoj spiralnoj strukturi koja omogućuje da se prostori penju u kontinuiranoj prostornoj spirali koja se obavlja oko centralnog atrija. Nema klasične podjele na katove i do svake prostorije moguće je doći invalidskim kolicima.

IVAN GALIĆ – NOP STUDIO, igalic@nops.hr www.nops.hr

No dobro, ti pitaš vjerojatno što uopće priželjkujem projektirati. Bilo bi mi drago raditi hibridne kuće koje redefinišu službene kanone. Suvremena arhitektura dobrim je dijelom i okrenuta tim izazovima. Na primjer, zamisli zgradu s jednim krilom u funkciji krematorija, a da je u drugom krilu rodilište. Veliki *display* na ulazu pokazivao bi koliko smo koji dan u plusu, a koliko u minusu. Možda bi takva zgrada malo utjecala na promišljanje tugujuće rodbine, ali na svijest sretnog oca koji juri vidjeti svoje dijete.

Koja je najgora građevina ikad izgrađena?

Konkurencija je prevelika. Ali moramo biti svjesni da nije svaka građevina arhitektura, kao što ni neke građevine ne treba kritički promatrati izolirano kao pojedinačne slučajeve. Važnije je kritikom obuhvaćati model, način, pristup.

Vrijedi li za arhitekturu da ako gradiš za budućnost - ne gradiš ni za koga? Kako pomiriti novo i staro?

Hm, jezične figure omogućuju manipulaciju. Nitko ne radi za prošlost, zar ne, tako da pretpostavljam da se pitamo jesu li nove tendencije teško prihvatljive sadašnjim korisnicima. Odgovor je dvoznačan. Najradikalnija rješenja često su *ledolomci* na kojima vole putovati avanturisti i najslobodniji duhovi, a onda njihov put polako slijede svi ostali. Nažalost, malo je takvih primjera kod nas, pa se ne moramo brinuti jesmo li tu pretjerali. Prije bih rekao da je arhitektura bez smisla – arhitektura ni za koga i za nijedno vrijeme. O staklenoj piramidi ispred Louvrea, recimo, danas vjerojatno ne dvoje ni najveći skeptici.

Je li pošteno obnavljati stare zgrade ili ih treba pustiti da časno umru s dobom koje su obilježile?

Zgrade imaju svoje živote, kao i sve. Kad je riječ o vrijednim ambijentalnim cjelinama, njih naravno treba štiti, ali aktivno. Filozofija kojom zaštitari djeluju u Zagrebu vrlo je loša. Nizašto ne možeš dobiti dozvolu jer su propisi rigorozni do apsurdna, pa onda zgrade u centru trunu do urušavanja, a za to onda taj isti sustav zaštite ne preuzima odgovornost.

Trebalo bi onda ozakoniti eutanaziju u arhitekturi, potpomognutu smrću...

To je u svakom slučaju tema za najpametnije među nama, a time se, nažalost, bave najglasniji. Cvjetni trg je dobar primjer. Javnost je izložena dvama ekstremno suprotstavljenim gledištima, kao da se mora birati baš između samo dvije opcije. Mislim da sudionike te rasprave čak niti ne zanima treća, četvrta ili peta opcija.

Kako tumačiš ljudsku sentimentalnost prema onome što je staro? Pariz nam je danas nezamisliv bez Eiffelova tornja, ali kad je sagrađen, Parižani su ga mrzili, Maupassant čak toliko da je svaki dan ručao u restoranu na njegovoj gornjoj platformi jer je to bilo jedino mjesto s kojega ga nije mogao vidjeti.

Imam razumijevanja za sentimentalnost, ali samo dok ne postane kočnica životu, koji je progres po definiciji. Svaki naš trenutak u

sadašnjosti rezultanta je svih trenutaka naše prošlosti. Kako bi Parižanin uopće mogao razviti sentimentalnost prema Parizu kakav poznaje i voli – da neki drugi arhitekt, nekad davno, nije vjerojatno nekom drugom Maupassantu razbio neku sentimentalnost prema livadi koja je bila na mjestu sadašnjega grada?

Možemo to tumačiti i kao metaforu o čovjeku općenito, kome nije dano da bude izložen vlastitom pogledu, kad već ima obavezu sebe podnositi cijeli život.

Jesu li arhitekti tašti?

To je kao da me pitaš je li voda mokra.

Posao arhitekta je vrlo naporan, zahtjevan i odgovoran, tako da mnogi arhitekti doslovno posvete cijeli svoj život samo poslu. Iz toga nastaje pretjerana ozbiljnost, mistifikacija i stalno iščekivanje nekog priznanja, nagrade za svoju žrtvu. Tu je izvor taštine jer, nažalost, malo je za arhitekta duhovne hrane izvan njihova posla. Na kraju krajeva, arhitektura ima veliku važnost za društvo jer sve što nas okružuje, a nije djelo prirode, djelo je nekog arhitekta.

U biti, nije tako teško biti samo dobar arhitekt, teško je biti dobar arhitekt i imati dobar život. Veliki brazilski arhitekt Oscar Niemeyer, kojeg je zdravlje poslužilo da doživi duboku starost, rekao je da žali za svakim trenutkom kad je propustio društvo lijepe žene radi posla. Nije bitno koliko kuća ćeš napraviti, bitno je da u životu bude što manje stvari za kojima ćeš u starosti žaliti. Jamesu Deanu su bila dovoljna tri filma za mjesto u vječnosti, a i nije imao ni problema sa žaljenjem u starosti, ha-ha.

Je li arhitektura uopće umjetnost?

Kako tumačimo umjetnost, arhitektura je definitivno umjetnost, ali ne samo umjetnost. Umjetnik ima odgovornost samo prema sebi odnosno svom djelu. Arhitekt je odgovoran prema investitoru, programu odnosno funkciji i društvu kao cjelini, a sebe i svoj senzibilitet postavlja kao medij koji sve to pomiruje i postavlja u skladnu cjelinu. Ne smijemo zaboraviti da su često te silnice utjecaja upravo suprotnih smjerova.

Na kraju to djelo, ako ima pravo mjerilo, kompoziciju, ritam – može imati sve predispozicije za umjetničko djelo, ali naravno, to često i nije slučaj.

Za vrednovanje umjetnosti bitna je vremenska distanca, a to vrijedi i za arhitekturu, mada je lakše složiti se što je danas dobra kuća nego na primjer koji je performer fejk a koji genijalan. Umjetnost je postala poligon za konceptualne i jezične manipulacije, i u silnim teorijama pomalo joj se gubi vjerodostojnost pa preuzima obrasce religije – ako ti nije jasno, vjeruj.

Obični ljudi s umjetničkim djelom ne komuniciraju izravno, intuitivno, nego preko posrednika. Umjetnost danas običnom puku objašnjavaju kustosi i kritičari, suhoparnim jezikom punim mutnih fraza i blijedih ponavljanja. Bez njih ljudi obično šute i kimaju u strahu da ne ispadnu glupi.

Inače, za današnjeg umjetnika, da bi bio priznat, vrijede ista pravila kao i za kakvu firmu. Moraš biti, naravno, dobar u onome što radiš, vještina je bitna, ali ako nemaš menadžera ili sam nisi menadžer, ako nemaš veza, poznanstava, ako nisi miljenik kritičara – nema te nigdje.

Nema spavanja do podne, nema više lijenih umjetnika.